

راه‌نمای مقالات
زبان و ادبیات عربی در ایران
۱۳۸۷-۱۳۸۷ ش

تألیف
دکتر حمید محملاتی

سرشناسه	: محلاتی، حیدر، ۱۳۴۹ -
عنوان و نام پدیدآور	: راهنمای مقالات زبان و ادبیات عربی در ایران ۱۲۸۷-۱۳۸۷ ش / تالیف حیدر محلاتی.
مشخصات نشر	: قم: دانشگاه قم، ۱۳۹۴.
مشخصات ظاهری	: ۳۴۴ ص.
شابک	: ۹۷۸-۹۶۴-۸۲۶۱-۹۹-۸
یادداشت	: واژه‌نامه. کتابنامه. نمایه.
موضوع	: ادبیات عربی -- مقاله‌نامه، زبان عربی -- مقاله‌نامه
موضوع	: مقاله‌های عربی -- قرن ۲۰ م، مقاله‌های فارسی -- قرن ۱۴
شناسه افزوده	: دانشگاه قم
رده بندی کنگره	: ۱۳۹۴ / ۳۲ / ۳۷۵۱ / PJ۷۵۱
رده بندی دیویی	: ۸۹۲/۷
شماره کتابشناسی ملی	: ۳۶۱۰۰۲۲

عنوان: راهنمای مقالات زبان و ادبیات عربی در ایران ۱۲۸۷-۱۳۸۷ ش

مولف: دکتر حیدر محلاتی

ناشر: دانشگاه قم

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۸۲۶۱-۹۹-۸

شماره کتابشناسی ملی: ۳۶۱۰۰۲۲

سال و نوبت چاپ: بهار ۱۳۹۴ / اول

شمارگان: ۱۰۰۰

قیمت: ۱۵۰,۰۰۰ ریال

تلفن ناشر: ۰۲۵-۳۲۱۰۳۳۴۴

آدرس: قم - بلوار الغدیر، دانشگاه قم، اداره چاپ و نشر

وب سایت: qom.ac.ir

بنام خداوند بخشنده و مهربان

مقدمه

تحقیق و پژوهش در علوم انسانی به ویژه در حوزه پهناور ادبیات نیاز به اطلاعات جامع و کافی دارد. از آن جایی که این اطلاعات در مجموعه واحدی قرار نگرفته، دسترسی به تمامی اطلاعات مذکور بسیار دشوار و وقت گیر خواهد بود. کثرت منابع و پراکندگی اطلاعات در مجلات و مطبوعات مختلف که بسیاری از آن ها به دلیل قدمت و کهنگی در حال از بین رفتن می باشند، موجب کندی روند تحقیق و عدم دستیابی به نتایج دقیق می گردد. بسیاری از محققان و دانشجویان مقاطع تحصیلی کارشناسی ارشد و دکتری که در حوزه ادبیات به طور اعم و در حوزه ادبیات

عربی به طور اخص فعالیت می کنند از نبودن منبع جامع اطلاعاتی در این زمینه رنج می برند. بسیاری از مطالعات و تحقیقات و پایان نامه ها به اعتبار همین امر، تکراری و دوباره کاری شده، و موجب اتلاف وقت و صرف هزینه های غیر ضروری گردیده است.

به همین خاطر، جمع آوری مطالب مربوط به پژوهش های زبان و ادبیات عربی که به صورت مقالات علمی در نشریات معتبر ایران چاپ و منتشر شده، بسیار مهم و ضروری به نظر می رسد. انجام این امر نه تنها در وقت و هزینه ها صرفه جویی می کند بلکه مانع انجام پژوهش های موازی و تکراری خواهد شد، و بالاتر از همه موجب طرح ایده های نو درباره موضوعات پایان نامه های کارشناسی ارشد و رساله های دکترا می گردد.

برای تحقق این هدف لازم بود در ابتدا به مطالعه کتاب های فهرست مقالات پرداخته تا مقالات تخصصی زبان و ادبیات عربی را از لا به لای صدها بلکه هزاران عنوان مقاله استخراج نموده و به صورت موضوعی دسته بندی نماییم. اما با توجه به جامع نبودن این فهرست ها و ناقص بودن شناسنامه مقالات، کار مراجعه به آرشیو مجلات و مطالعه یکایک آن ها اجتناب ناپذیر گردید.

اما مراجعه به آرشیو مجلات به خصوص گنجینه های مجلات قدیمی دشواری های خاص خود را داشت؛ چون بسیاری از این مجلات به دلیل کهنگی و فرسودگی قابل ارائه نبودند، و یا در بهترین حالت در دسترس همه قرار نمی گرفتند. گردآوری اطلاعات از این مجلات بسیار سخت و طاقت فرسا بود؛ چون تعداد زیادی از شماره های مجلات قدیمی در مراکز مختلف پراکنده شده و دسترسی به همه این شماره ها زمان بر و پیر زحمت بود.

در این جا لازم می دانم از سه مرکز مهم علمی که عمده ترین اطلاعات مربوط به مجلات قدیمی ایران را در اختیارم گذاشت، یاد کنم. این مراکز عبارتند از: کتابخانه ملی ایران، کتابخانه مرکزی و مرکز اسناد دانشگاه تهران، و کتابخانه دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه تهران.

یکی از اهداف تدوین این مجموعه دسترسی به اطلاعات تخصصی مقالات زبان و ادبیات عربی که در صد سال اخیر در مجلات علمی ایران منتشر شدند، می باشد. و از آن جایی که نخستین مجلات علمی ایران در محدوده سال ۱۲۸۷ش منتشر شدند، این سال را مبدأ کار تحقیق قرار داده و سال ۱۳۸۷ش پایان بخش

کار در نظر گرفته شده است. البته اطلاعات مربوط به مقالات پس از سال ۱۳۸۷ش در ادامه این کار متعاقباً چاپ و منتشر خواهد شد. این تحقیق همانند بسیاری از تحقیقات کتابخانه ای و آماری با دشواری ها و مشکلات فراوانی رو به رو بود. برای نمونه، تعدادی از آن ها را نام می بریم:

۱- بسیاری از مجلات علمی در مدت انتشار آن ها دچار تغییراتی می شوند از قبیل تغییر سردبیر، تغییر نام مجله، تغییر موضوع و محتوا، وقفه در انتشار و مسایلی دیگر که توضیح این مطالب لازم و ضروری است.

۲- عناوین برخی مقالات گنگ و نا مفهوم بوده و درک موضوع و محتوای آن امکان پذیر نبوده است. در این گونه موارد توضیحات لازم در پایان عنوان ارائه شد.

۳- برخی از مقالات که عنوان آن به زبان عربی بوده از نظر قواعد و دستور زبان عربی مغایرت داشته، و چنانچه این عنوان اصلاح گردد ماهیت مقاله از بین می رفت، به همین خاطر عنوان مقاله را به همان شکل اولیه خود ابقا کردیم، و اصلاح مورد نظر را در داخل پرانتز قرار دادیم.

۴- نام عربی شخصیت ها، شهرها واصطلاحات به دلیل مشابهت نگارشی و اختلاف لفظی به صورت یکسان نوشته می شود. برای رفع هرگونه ابهام احتمالی، اسامی مذکور را با حرکات اعرابی نوشته ایم.

۵- بسیاری از مقالات تنوع موضوعی داشته و در یک موضوع واحد نگاشته نشده اند. به همین خاطر، این گونه مقالات بر اساس موضوع اصلی دسته بندی شده و مابقی موضوعات ثانوی را در فهرست موضوعی پایان کتاب قرار داده ایم.

با توجه به موضوعات گسترده زبان و ادبیات عربی، تفکیک موضوعات اصلی مقالات و دسته بندی موضوعی آن، کاری ساده و آسان نبوده است. بررسی موضوعی ۱۶۰۵ عنوان مقاله جمع آوری شده، منجر به تقسیم کتاب به ۱۴ موضوع اصلی گردید. این موضوعات و تعداد مقالات هر یک از آن ها عبارتند از:

آموزش زبان عربی (۷۷ مقاله)، ادبیات دوره جاهلی (۶۰ مقاله)، ادبیات دوره اسلامی (۱۰۸ مقاله)، ادبیات دوره عباسی (۲۳۱ مقاله)، ادبیات اندلس (۲۲ مقاله)، ادبیات دوره انحطاط (۳۲ مقاله)، ادبیات دوره معاصر (۲۸۴ مقاله)، ادبیات تطبیقی (۳۴۴ مقاله)، ادبیات متعهد (۲۵ مقاله)، زبان شناسی (۱۰۹ مقاله)، صرف و نحو (۱۱۶

مقاله)، علوم بلاغی و عروض (۱۰۹ مقاله)، مباحث ترجمه (۵۳ مقاله) و نقد ادبی (۳۵ مقاله).

هر یک از مقالات تنظیمی این کتاب در یک فرم و چارچوب مشخص قرار گرفته که نمونه آن به شرح زیر است:

شماره مقاله - عنوان اصلی مقاله: عناوین ثانوی مقاله

[توضیحات موردی]

نام پدید آورندگان مقاله

نام اختصاری مجله، فصل و سال نشر؛ شماره مجله: شماره صفحه. از آن جایی که نام بسیاری از نشریات، مجلات و منابع طولانی بوده، و تکرار متعاقب آن به آراستگی و زیبایی کتاب خدشه وارد می کرد، از ذکر کامل نام مجله خودداری نموده و به نام مختصر آن بسنده کردیم. به همین خاطر در ابتدای کتاب فهرستی از نام های اختصاری مجلات و منابع آورده ایم که مطالعه آن جهت شناخت دقیق منبع ضروری است.

جهت دسترسی آسان و سریع به تمامی مطالب این پژوهش فهرست هایی ضمیمه این کتاب شده که عبارتند از: فهرست نام ها، فهرست کتاب ها، فهرست شهرها و کشورها، فهرست موضوعی، فهرست منابع و فهرست مطالب کتاب. برای نمونه، کسانی که مایلند

درباره ادبیات فلسطین تحقیق کنند کافی است به فهرست شهرها و کشورها مراجعه و نام فلسطین را مشاهده کنند تا از تمامی مقالات مربوط به این موضوع آگاهی یابند.

شایان ذکر است با توجه به نگارش چند مقاله در یک صفحه و تنوع مطالب هر یک از صفحه های کتاب لازم دیدیم چهار فهرست اول را بر اساس شماره مقاله تنظیم کنیم و نه شماره صفحه. بدین جهت هرگونه سردرگمی و اتلاف وقت ناشی از جستجوی مقاله به حد اقل می رسد.

منابع مورد استفاده در این پژوهش شامل بیش از صد عنوان نشریه و مجله و نیز ده ها عنوان کتاب فهرست مقالات و مجموعه مقالات کنگره ها و سمینارها می باشد. بسیاری از نشریه ها شماره های فراوانی داشته و از مرز ۲۰۰ شماره فراتر رفته که بررسی تک تک این شماره ها بسیار وقت گیر و مشکل بود. علاوه بر این منابع استفاده از سایت های اطلاع رسانی در اینترنت جهت تکمیل مطالب کتاب بسیار مهم و مفید بوده است.

با تحلیل آماری و محتوایی این اثر می توان به رویکرد پژوهشگران ایرانی و کانون توجه آنان نسبت به زبان و ادبیات عربی در طی صد سال اخیر پی برد. در یک نگاه گذرا عمده ترین مباحث

مورد توجه محققان و مقاله نویسان در مدت مذکور به ترتیب اولویت عبارت بود از: ادبیات تطبیقی، ادبیات دوره معاصر، ادبیات دوره عباسی، صرف و نحو و علوم بلاغی. در پایان ذکر این نکته ضروری می دانم که تدوین و گردآوری مجموعه ای عظیم از اطلاعات که به صورت پراکنده و دور از دسترس بوده، کاری آسان و بی اشکال نخواهد بود. به همین خاطر از تمامی نویسندگان، پژوهشگران، استادان و دانشجویان گرامی درخواست می نمایم جهت رفع هرگونه ایراد، کمبود و نقص احتمالی، نویسنده را یاری نمایند تا در چاپ های بعدی جبران گردد.

با سپاس از خداوند متعال

دکتر حیدر محلاتی

استادیار دانشگاه قم

dr.mahallati@yahoo.com

نام های اختصاری مجلات و منابع

- آزاد رودهن: پژوهشنامه فرهنگ و ادب دانشگاه آزاد اسلامی، واحد رودهن.
- آستان: مجله نامه آستان قدس، نشر آستان قدس رضوی مشهد.
- آفاق: مجله علمی پژوهشی آفاق الحضارة الإسلامية، نشر پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
- آینده: مجله فرهنگ و پژوهش های ایرانی، مدیر مسؤول: ایرج افشار.
- آینه پژوهش: ویژه اطلاع رسانی تحقیقات اسلامی، قم، صاحب امتیاز: محمد عبایی خراسانی.
- آینه میراث: مجله مرکز پژوهشی میراث مکتوب، تهران، مدیر مسؤول: اکبر ایرانی.
- ادب غنایی: مجله زبان و ادبیات فارسی دانشگاه سیستان و بلوچستان.
- ادبیات اصفهان: مجله علمی پژوهشی دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه اصفهان.
- ادبیات بیرجند: مجله دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه بیرجند.
- ادبیات تبریز: نشریه علمی پژوهشی دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه تبریز.
- ادبیات تطبیقی: فصلنامه ادبیات تطبیقی دانشگاه آزاد اسلامی، واحد جیرفت.
- ادبیات تهران: مجله علمی پژوهشی دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه تهران.
- ادبیات داستانی: مجله حوزه هنری سازمان تبلیغات اسلامی، تهران، مدیر مسؤول: حسن بنیانیان.
- ادبیات سیستان: مجله زبان و ادبیات فارسی دانشگاه سیستان و بلوچستان، زاهدان.

ادبیات عرفانی: فصلنامه ادبیات عرفانی و اسطوره‌شناختی، نشریه دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران جنوب.

ادبیات قم: فصلنامه تخصصی دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه قم.

ادبیات کرمان: نشریه علمی پژوهشی دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه شهید باهنر کرمان.

ادبیات مشهد: مجله علمی پژوهشی دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه فردوسی مشهد.

ادبیات همدان: مجله پژوهش علوم انسانی دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه بو علی سینا همدان.

ارمغان: ماهنامه ادبی، علمی، و تاریخی. مؤسس: وحید دستگردی.

الزهراء: مجله علمی پژوهشی علوم انسانی دانشگاه الزهراء تهران.

الهیات اهواز: مجله دانشکده الهیات و معارف اسلامی دانشگاه شهید چمران اهواز.

الهیات سیستان: مجله الهیات و حقوق اسلامی دانشگاه سیستان و بلوچستان.

الهیات مشهد: نشریه دانشکده الهیات دانشگاه فردوسی مشهد. این نشریه از شماره ۵۹ به بعد با عنوان (مطالعات اسلامی) منتشر شده است.

انجمن: مجله علمی پژوهشی انجمن ایرانی زبان و ادبیات عربی، تهران.

پژوهش ادبی: فصلنامه دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران مرکزی. مدیر

مسئول: دکتر محمد اکوان، سردبیر: دکتر عنایت الله فاتحی نژاد.

پژوهش فارسی: مجله پژوهش زبان و ادبیات فارسی پژوهشگاه علوم انسانی و اجتماعی جهاد دانشگاهی.

پژوهشنامه: مجله پژوهشنامه علوم انسانی دانشگاه شهید بهشتی تهران.

پژوهش نامه قرآن و حدیث: مجله علمی پژوهشی انجمن علوم قرآن و حدیث

ایران، تهران. مدیر مسئول: دکتر جعفر نکونام.

- پژوهش‌های ادبی: مجله علمی پژوهشی پژوهش‌های ادبی انجمن زبان و ادبیات فارسی.
- پژوهش‌های اسلامی: فصلنامه پژوهش‌های اسلامی. صاحب امتیاز: دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه شهید باهنر کرمان.
- پژوهش‌های فلسفی: مجله علمی پژوهشی پژوهش‌های فلسفی - کلامی دانشگاه قم.
- تحقیقات اسلامی: مجله تحقیقات اسلامی. مدیر مسؤول: سید مصطفی میر سلیم.
- التراث الادبی: فصلنامه دانشگاه آزاد اسلامی واحد جیرفت.
- تراثنا: مجله مؤسسة آل البيت (علیهم السلام) لإحياء التراث، قم.
- تلاش: مجله علمی و ادبی، تهران.
- التوحيد: مجله معاونت روابط بین الملل سازمان تبلیغات اسلامی.
- ثقافتنا: مجلة رابطة الثقافة والعلاقات الإسلامية، طهران.
- چیستا: ماهنامه فرهنگی اجتماعی، صاحب امتیاز: پرویز ملک پور.
- دانشگاه امام حسین (علیه السلام): دو ماهنامه علوم انسانی دانشگاه امام حسین (علیه السلام)، محل نشر: تهران، مدیر مسؤول: دکتر هاشم ندایی.
- دانشگاه شیراز: مجله علمی پژوهشی علوم اجتماعی و انسانی دانشگاه شیراز.
- دانشگاه قم: مجله پژوهش‌های علوم انسانی دانشگاه قم. این مجله از شماره ۵ به بعد با عنوان (پژوهش‌های فلسفی - کلامی) منتشر شده است.
- راهنمای کتاب: نشریه انجمن کتاب ایران، مدیر مسؤول: ایرج افشار.
- رسالة التقريب: مجله عملی ترویجی مجمع جهانی تقریب مذاهب اسلامی، تهران.
- رسالة الثقلین: مجله مجمع جهانی أهل بیت (علیهم السلام)، قم.
- رودکی: ماهنامه فرهنگی - هنری، مدیر مسؤول: محمود خوشنام.

- زبان: فصلنامه دانشکده زبان های خارجی دانشگاه اصفهان.
- زبانشناسی: مجله مرکز نشر دانشگاهی، به سرپرستی: د. نصر الله پور جوادی.
- زبان و ادب: مجله زبان و ادب دانشکده ادبیات فارسی و زبان های خارجی دانشگاه علامه طباطبائی.
- سخن اهل دل: مجموعه مقالات کنگره بین المللی بزرگداشت حافظ، تهران، ۱۳۷۱.
- سفینه: مجله تخصصی مطالعات قرآن و حدیث مؤسسه فرهنگی نبأ مبین.
- سمرقند: فصلنامه فرهنگی، ادبی و هنری، تهران، مدیر مسؤول: طوبی ساطعی.
- سیبویه: بیست و پنج مقاله تحقیقی فارسی درباره سیبویه، ارائه شده به کنگره جهانی بزرگداشت سیبویه، شیراز، ۱۳۵۴.
- شرق: مجله شرق، مؤسس: محمد رضانی، محل نشر: تهران.
- صحیفه مبین: فصلنامه معاونت فرهنگی دانشگاه آزاد اسلامی، تهران.
- العلوم الإنسانية: مجلة مركز الدراسات العلمية التابع لوزارة الثقافة والتعليم العالي، المدير: د. صادق آیینه وند.
- علوم قرآن: مجله زبان و علوم قرآن. مدیر مسؤول و سردبیر: دکتر محمود شکیب انصاری. محل نشر: اهواز.
- فرخنده پیام: مجموعه مقالات یادگار نامه استاد دکتر غلامحسین یوسفی.
- فردیس: مجلة اللغة العربية وآدابها، جامعة طهران (فردیس قم).
- فرهنگ: فصلنامه پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، مدیر مسؤول: دکتر مهدی گلشنی، محل نشر: تهران.
- فرهنگستان: مجله علمی پژوهشی نامه فرهنگستان زبان و ادب فارسی.

- کاوش نامه: مجله علمی پژوهشی علوم انسانی دانشگاه یزد.
- کتاب ماه: مجله کتاب ماه ادبیات و فلسفه، ماهنامه تخصصی اطلاع رسانی و نقد و بررسی کتاب.
- کلك خیال انگیز: مجله زبان و ادبیات فارسی دانشگاه بیرجند.
- کنگره (۳): مجموعه مقالات سومین کنگره تحقیقات ایرانی، تهران.
- کنگره (۴): مجموعه مقالات چهارمین کنگره تحقیقات ایرانی، شیراز.
- کنگره (۶): مجموعه سخنرانی های ششمین کنگره تحقیقات ایرانی، تبریز.
- کنگره (۷): مجموعه سخنرانی های هفتمین کنگره تحقیقات ایرانی، تهران.
- کنگره (۸): مجموعه مقالات هشتمین کنگره تحقیقات ایرانی، کرمان.
- کنگره علوم انسانی: مجموعه مقالات کنگره ملی علوم انسانی، ۲۲ - ۲۴ اسفند ۱۳۸۵، تهران.
- کنگره فردوسی: نیرم از این پس که من زنده ام، مجموعه مقالات کنگره جهانی فردوسی.
- کیهان اندیشه: مدیر مسؤل محمد جواد صاحبی، محل انتشار قم.
- کیهان فرهنگی: ماهنامه فرهنگی و هنری مؤسسه کیهان، تهران.
- گوهر: نامه تحقیقی درباره ادبیات و هنر و تاریخ و فرهنگ ایران، مدیر مسؤل: دکتر نصرت الله کاسمی، سردبیر: مرتضی کامران.
- مدرس: مجله علمی پژوهشی علوم انسانی دانشگاه تربیت مدرس تهران.
- مشکوة: نشریه علمی ترویجی بنیاد پژوهش های اسلامی آستان قدس رضوی، مشهد.

- مطالعات ایرانی: نشریه مرکز تحقیقات فرهنگ و زبان های ایران، محل نشر: کرمان، و مدیر مسؤول: دکتر محمد صادق بصیری.
- معارف: از مرکز نشر دانشگاهی، مدیر مسؤول: د. نصر الله پور جوادی.
- معارف اسلامی: نشریه سازمان اوقاف، تهران.
- معلم: مجله علمی پژوهشی دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه تربیت معلم تهران.
- مقالات و بررسیها: مجله علمی پژوهشی دانشکده الهیات و معارف اسلامی دانشگاه تهران.
- مهر: مجله علمی، ادبی، صاحب امتیاز: مجید موقر، محل نشر: تهران.
- میراث جاویدان: نشریه سازمان اوقاف و امور خیریه، تهران، مدیر مسؤول و سردبیر: محمد علی خسروی.
- نامه: مجله نامه علوم انسانی پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
- نشر دانش: مجله مرکز نشر دانشگاهی، مدیر مسؤول: د. نصر الله پور جوادی
- نصوص معاصرة: مجله پژوهش های فرهنگی، قم، سردبیر: حیدر حب الله.
- نگین: ماهنامه علمی و ادبی، صاحب امتیاز: محمود عنایت.
- وحید: ماهنامه وحید. صاحب امتیاز و مدیر مسؤول: سیف الله وحید.
- هزاره شیخ طوسی: مجموعه مقالات کنگره هزاره شیخ طوسی.
- هستی: فصلنامه در زمینه تاریخ، فرهنگ و تمدن، صاحب امتیاز و مدیر مسؤول: محمد علی اسلامی ندوشن.
- همایش اصفهان: مجموعه مقالات دومین همایش مدیران گروه های عربی دانشگاه های کشور، دانشگاه اصفهان، تیر ۱۳۸۴.

همایش اهواز: مجموعه مقالات نخستین همایش مدیران گروه های زبان و ادبیات عربی دانشگاه های کشور، دانشگاه شهید چمران اهواز، دانشکده الهیات و معارف اسلامی، بهمن ۱۳۸۲.

همایش همدان: مجموعه مقالات سومین همایش مدیران گروه های عربی در کشور، همدان، تیر ۱۳۸۶.

هوخت: مجله هوخت، مدیر مسئول: دکتر رستم صرفه، محل نشر: تهران.

یغما: ماهنامه ادبی، علمی، تاریخی، واجتماعی. مؤسس: حبیب یغمایی.